
ЛІСОВА СЕЛЕКЦІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЯ

УДК 630.23

Ю.І. ГАЙДА¹, Р.М. ЯЦИК², Н.Я. КОЗАЦЬКА³

ДЕЯКІ ПОПЕРЕДНІ ПІДСУМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАЛУЗЕВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ЛІСОНАСІННОЇ СПРАВИ НА 2010–2015 рр.

1. Тернопільський національний економічний університет; E-mail: haydshn@ua.fm

2. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

3. Тернопільське обласне управління лісового та мисливського господарства

У 2010 році наказом № 47 від 26.02.2010 р. Державного комітету лісового господарства України було затверджено Галузеву програму розвитку лісонасінної справи на 2010–2015 роки. У ній визначено основні напрями розвитку лісонасінної справи на шестирічний період, а саме: підвищення інтенсивності плодоношення та поліпшення якості лісового насіння; переведення лісового насінництва на плантаційне другого порядку, популяційне та сортове насінництво; вдосконалення інформаційної складової з лісонасінної справи. Цю програму слід розглядати як спробу відновити та посилити роботи з переведення лісового насінництва на генетико-селекційну основу, які після ключових етапів інтенсивного розвитку лісової селекції в Україні (30-ті роки, кінець 50-х – 60-ті та 70–80-ті роки ХХ століття) в останні роки були згорнуті через низку суб'єктивних та об'єктивних причин.

Завданнями програми було визначено створення в 2010–2015 роках 535 га нових клонових насінних плантацій (КНП), 975 га родинних насінних плантацій (РНП), відбір 1260 плюсових дерев (ПД) та закладання 650 га постійних лісонасінних ділянок (ПЛНД). У Карпатському регіоні та на прилеглих територіях (у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій, Тернопільській обл.) на цей період було заплановано відібрати і атестувати 365 ПД, створити 175 га насінних плантацій (КНП і РНП), 350 га ПЛНД.

Зазначена програма в областях виконана лише на 20–60 % (залежно від категорії об'єктів та областей). Найгірший стан із насінними плантаціями, особливо КНП. Наприклад, на Закарпатті, Прикарпатті та Львівщині за вказаний період не зареєстровано жодної насінної плантації, а на Буковині – одна гібридизаційна КНП модрин на площі 3,6 га. Задовільні показники з виконання програми визначені лише в Тернопільському ОУЛМГ (табл.). За останні роки в області створено і атестовано КНП модрини японської у Мшанецькому лісництві ДП «Тернопільське ЛГ» (її площа, як і інших КНП, становить 3 га), дугласії Мензіса у Завалівському лісництві ДП «Бережанське ЛГ»), гібридизаційну КНП модрин японської і європейської у Колиндянському лісництві ДП «Чортківське ЛГ».

Закладено також КНП модрини європейської в Урманському лісництві ДП «Бережанське ЛГ» та в Тернопільському лісництві ДП «Тернопільське ЛГ». Проведено відбір і атестацію 36,2 га ПЛНД дуба звичайного та дугласії Мензіса, 80 плюсових дерев дуба звичайного, сосни звичайної, модрини європейської, дугласії Мензіса, сосни чорної.

Поряд з констатацією безсумнівної важливості і необхідності розробки та реалізації такої галузевої програми, практичних успіхів її реалізації в окремих регіонах і областях, варто відмітити певні недоліки, суперечності і відверто слабкі її місця, а саме:

1. У програмі повністю відсутні заходи зі створення архівно-маточних плантацій і випробних культур нових та попередньо відібраних плюсових дерев. Без дослідження їхніх потомств неможливо оцінити генетичну цінність біотипів і спрогнозувати очікувану ефективність селекції.

Лісівнича наука в контексті сталого розвитку (Матеріали наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження академіка Г. М. Висоцького, 90-річчю від дня народження професора П. С. Пастернака та 85-річчю від часу заснування Українського ордена «Знак Пошани» науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького (29–30 вересня 2015 року, м. Харків). – Харків: УкрНДІЛГА, 2015.

2. Жоден із заходів програми не націлений на реалізацію задекларованого другого напрямку розвитку лісонасінної справи, а саме – переведення лісового насінництва на плантаційне другого порядку, популяційне та сортове насінництво.

3. Занадто значний акцент у програмі зроблено на створення родинних насінних плантацій, генетичний рівень яких є нижчим за клонові насінні плантації навіть першого рівня.

4. У програмі здійснено доволі механічний розподіл обсягів створення об'єктів ПЛНБ за роками та областями. Подібним чином проведено розподіл і обласними управліннями. У нових програмах потрібно ретельно обґрунтувати площі насінницьких об'єктів з урахуванням динаміки обсягів лісовідновлення та лісорозведення за останні роки, площі та насінної продуктивності існуючих насінницьких об'єктів, періодичності плодоношення лісових деревних видів, наявності сховищ для коротко- та довготермінового зберігання насіння, концентрацію насінницьких об'єктів у господарствах з багаторічним досвідом селекційної роботи та відповідним кадровим потенціалом.

Динаміка обсягів закладання родинних насінних плантацій дуба звичайного у Тернопільському ОУЛМГ

Лісове господарство, лісництво	Рік створення	Місцезнаходження		Площа, га
		квартал	виділ	
Чортківське, Скала-Подільське	2011	51	5	3,0
Чортківське, Більче-Золотецьке	2011	41	5; 5,1	3,0
Тернопільське, Тернопільське	2011	57	6	7,0
Кременецьке, Шпиколоське	2012	84	5	3,0
Бучацьке, Дорогичівське	2012	2	4,1	5,0
Бережанське, Конюхівське	2012	37	9	3,0
Бережанське, Конюхівське	2013	8	10	5,0
Бучацьке, Дорогичівське	2014	34; 38	9; 22	5,0
Кременецьке, Шпиколоське	2014	84	5	4,0
Тернопільське, Буданівське	2014	68	3	3,0
Усього				41,0

5. Необхідно відмітити різке зменшення фінансування наукових розробок у сфері лісової генетики і селекції. Це призвело, зрештою, до фактичної ліквідації лабораторії селекції і насінництва у складі УкрНДІГірліс та значного зменшення кількості працівників лабораторії лісової селекції УкрНДІЛГА.

6. Практичні аспекти реалізації селекційно-насінницьких програм з лісовими породами потребують належного теоретичного обґрунтування з погляду сучасних генетичних досягнень, у т. ч. кількісної генетики. Цей напрям досліджень не розвивається належним чином ні у відомчих наукових лісових інституціях, ні в університетах лісового профілю, ні в академічних наукових закладах.

Незважаючи на перспективу широкого впровадження в лісове господарство принципів наближеного до природи лісівництва, відхід від існуючих до недавнього часу упереджень щодо природного відновлення зрубів і суттєву зміну співвідношення між способами лісовідновлення на користь природного, потреба лісового господарства у якісному репродуктивному матеріалі з високими спадковими характеристиками у коротко- та середньостроковій перспективі залишиться значною. А тому селекція та генетика лісових порід мають залишатися пріоритетними напрямками лісової науки, а нові програми (можливо не лише галузеві, але й державні) розвитку лісонасінної справи мають бути перманентними, науково обґрунтованими (у т.ч. з урахуванням наших пропозицій і зауважень), мати належну фінансову та кадрову підтримку.